

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar (fr. 2021) 160 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA BYGDEN

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund
Nr 5 Årgång 76 2021

Barnens dag på Haraberget i Herrljunga. Pippi Långstrump (Elsa Backenfall) med Herr Nilsson i famnen och pappa Efraim (Peter Backenfall) hälsade på besökarna. Läs mer om denna dag på sidan 26. Foto: © Monica Nyvaller.

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 76
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2021 160:-

Innehåll	
Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Tankar i Tiden, Bo Björklund	4
Gudhemsbygdens Hembygdsförening	5
Ett bra tips från Gudhem	7
Höstagille lockade storpublik i Götene	8
Utdelning av förbundets utmärkelser	9
Tankar från bögda	11
Ornungastämman	12
Barnens dag i Fredsberg	14
Profilen, Sten Björkman i Komlösa, Fristad	16
Jubileumsfirande i Södra Ving	18
Fossil stenstrand på Kinnekulle	19
Lin och bin i Västra Tunhem	20
Hästabräckan i Hemsjö	21
006 med rätt att älska, Magdalena R	22
Evert Högabo, folklivsskildrare i Hålanda	23
Humle, en kulturväxt	24
Giftig men nyttig, bolmörten	25
Byggnadsvårdspris till Bjurbäck	25
Soliga leenden på Barnens Dag i Herrljunga	26
Rotepärmar, kulturarv i Sventorp-Forsby	27
Vad är tid?	28
Fin gåva vid årsmöte i Vårgårda	30

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

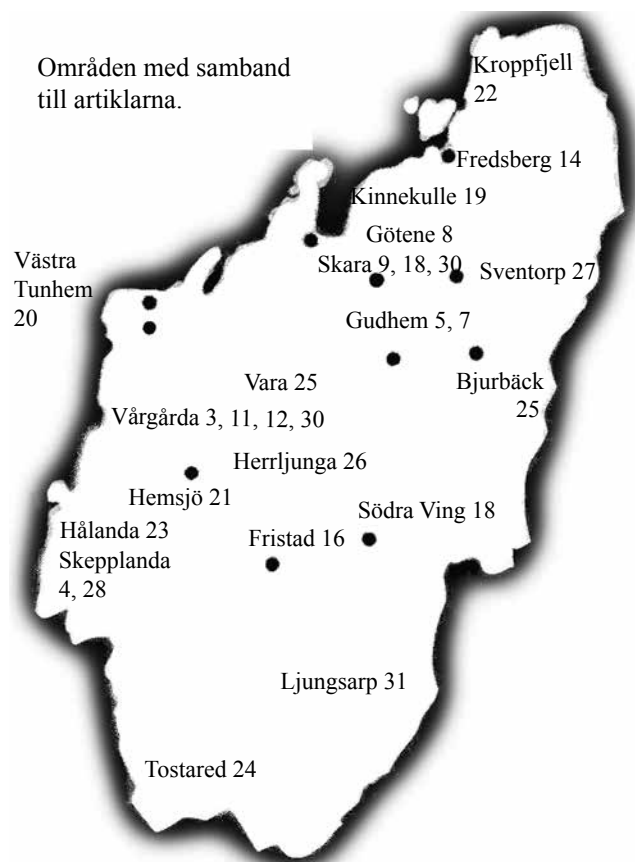
Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2021.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 31.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 31 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Hembygdshälsningar från Lena

Hej!

Härligt med höst! Hög, klar luft. Lövens färgskiftningar. Skördetid. Åkgräsklipparen är inställd. Den 26 augusti fick vi möjligheten att dela ut utmärkelser, stipendier och diplom till både förra årets- och detta års pristagare. Några tidigare styrelsemedlemmar tackades av. På grund av coronan, så var vi tvungna att begränsa antalet inbjudna till dem som skulle få sina utmärkelser. Vi samlades till en mindre ceremoni i hörsalen på Västergötlands museum. Det var tänkt att vi skulle vara ute i Fornbyn, men vädret ville annorlunda. Motiveringar lästes upp och värdiga pristagare tog emot diplom och blommor. Jag hade förmånen att vara med denna eftermiddag. (Se flera bilder från den här dagen på sidorna 7, 9, 10, 12, 25 och 32)

Vilket driv och engagemang

Något, som slog mig där och då, var vilken imponerande stor kunskap och erfarenhet, som var samlad i salen. Vilket driv och engagemang som finns inom hembygdsrörelsen. Hur viktigt allas arbete och insatser är i just vår verksamhet. Vilken kraft vi är och vad vi gemensamt kan åstadkomma. Var stolt över just din roll inom den viktiga kulturgärningen via hembygdsarbetet.

Ceremonin spelades in och finns tillgänglig att titta på via vår hemsida. Eftermiddagen avslutades med välsmakande kaffe och bakelse. Tack till alla som gjorde den här eftermiddagen till ett glatt minne!

Årstämman i Sveriges Hembygdskförbund

Den 28 augusti hade jag förmånen att representera Västergötlands Hembygdskförbund som ombud vid Sveriges Hembygdskförbunds årsstämma i Örebro. Vi var tre från styrelsen som åkte till stämman över dagen. Det var väldigt roligt att träffa flera av dem som jag bara mött via digitala möten under året som gått. Stämman var välarrangerad på alla sätt. Sveriges Hembygdskförbunds (SHF) ordförande sedan några år tillbaka, Maria Norrfalk, tackade för sig och som ny ordförande valdes Anna-Karin Andersson, Nyhammar.

Förslag till namnbyte

Motioner från både förra året och inkomna till detta års stämman behandlades. En motion handlade om förslag till namnbyte för SHF där "Sveriges hembygds-, och kulturarvsförbund" föreslogs. Stämman avsåg förslaget efter att den utretts under året som gått. Det var även uppe motioner om hur valberedningen skulle kunna ändras i antal och organisation, att det samiska

Lena Gustafsson,
ordförande i
Västergötlands
Hembygdskförbund

kulturarvet bör vara en självklar del av SHF, huruvida alla regionala förbund kan få tillgång till kulturarvskonsulent/hembygds-konsulent och att det bör bli en reducerad medlemsavgift med anledning av pandemin.

Lägre avgift

Vad gäller det sistnämnda så kommer det bli 35 procent lägre avgift till SHF inför inbetalningen 2022 (vi återkommer om detta). SHF har fått ett bidrag från Statens kulturråd på 5 miljoner kronor, där 1,7 miljoner kommer återbäras direkt till medlemmarna via den sänkta medlemsavgiften. Resterande 3,3 miljoner är tänkta från SHF att användas för att stärka hembygdsföreningarnas roll inom bland annat turismsatsningar. Via hembygdsförsäkringen kommer ytterligare en återbäring. Ca 2,8 miljoner kommer att gå direkt tillbaka till försäkringstagarna. Så sammantaget kommer Sveriges hembygdsföreningar få dela på ca 4,5 miljoner kronor.

När jag skriver detta är det bara några dagar kvar till vår egen stämman. Nu blev det lite information från SHF:s stämman, men i nästa nummer blir det några rader om vår, då genomförda, digitala stämman.

Väl mött!
Lena

Hösten är här
med sina
skiftande
färger.

Foto: VB red.

Tankar i tiden – hur vårdar vi kulturarvet?

I Västgötabygden nr 3 2021 skrev Ann-Britt Boman bland annat: ”Kanske kan det vara tid att fundera över framtiden. Vilka är våra uppgifter? Vi ska dokumentera för kommande tider och generationer.”

Vid redaktionskommitténs möte den 17 augusti kom de här frågorna upp via en skiss på en whiteboardtavla. **Kulturarvet** stod det överst med under rubrikerna **Materiellt** och **Immateriellt**.

Låt gärna den här dispositionen nedan bli till hjälp när din förening bestämmer vad ni skall göra 2022.

I Västergötlands Hembygdsförbund, Sveriges största, finns det kompetens inom alla de områden som beskrivs nedan.

Behöver din förening en diskussionspartner för att komma i gång? Ring till Eva Mann på kansliet eller sänd per e-post till kansli@vhbf.se så slussar Eva dig till någon som kan hjälpa till.

Har du synpunkter på denna sida – hör av dig till någon av oss i redaktionskommittén, se sid 31.

Det materiella kulturarvet

Våra fysiska samlingar

I våra hembygdsgårdar har vi många saker från det gamla bondesamhället. Med åren riskerar vi att tappa kunskap om hur de användes. Samlingarna bör vara registrerade med uppgift om varifrån sakerna har kommit och hur de användes. Registret kan kombineras med bilder och berättelser och därmed bli riktigt intressant.

Dokument

Er förening har kanske samlat på sig gamla värdefulla dokument. De bör inte förvaras i trähus. Det finns enkla, bättre och säkrare sätt.

Fotografier

Fotografier från 1800-talet och framåt är rariteter. Många bilder är unika för den bygd föreningen verkar i. Ingen annan kan bygga upp samma fotosamling. Men det krävs texter och en systematik. Det finns metoder för detta.

Gårdsarkiv

När gårdar byter ägare bör någon ta hand om dokument som är en del av gårdens historia. I hembygdsrörelsen kan vi erbjuda hjälp med att skapa gårdsarkiv med framtida säkerhet och åtkomst, utan kostnad.

Det immateriella kulturarvet

Berättelser

Den gamla berättartraditionen är på väg att gå i graven. Många minnesgoda berättare är inte bekväma med att fatta pennan. Där kan vi fylla en uppgift genom att göra något så enkelt som att hålla fram en mikrofon så att berättelserna bevaras. Försök komma igång nu, inte någon gång framöver, vår bästa tid är nu. Varför inte be folk berätta hur olika saker i våra fysiska samlingar användes!

Skrifter

Berättelser som är nedskrivna har goda förutsättningar att leva vidare till kommande generationer. Det finns folk som gärna skriver om vi bara tar kontakt. De kan till och med bli glada för att vi visar intresse för deras historia. Det finns väldigt mycket som ännu inte är beskrivet och det händer hela tiden saker att berätta om.

Släktforskning

Många släktforskar på sin egen släkt. Men för en hembygdsförening kan kartläggning av en hel bygd bidra till att beskriva relationerna i en by från 1800-talet och framåt. Metoderna för släktforskning har utvecklats på senare år och möjligheterna är större än någonsin.

Bo Björklund

Gudhemsbygdens Hembygdsförening

– en förening med historia

En vacker septemberdag sitter jag utanför klostermuseet i Gudhem och ser ut över bygden. Det är en vidunderlig utsikt över Hornborgasjön och bort mot Billingen, och jag får en känsla av tidlöshet. Så kommer Lars-Erik Kullenwall, som vet det mesta om bygden samt föreningens ordförande Britt-Maria Johansson.

Vi fick en fin bild av både bygden och föreningen. Flera av styrelsemedlemmarna har just varit i Skara och hämtat utmärkelsen Årets Hembygdsförening 2021, en välförtjänt utmärkelse.

Gammal bygd

Gudhemsbygden är en trakt med många minnen från en lång bosättning. Redan för 9 000 år sedan bodde det människor vid Hornborgasjön, där man hittat Sveriges äldsta hundskelett. På Ekornavallen strax intill har man med olika gravskick begravt sina döda i minst 5 000 år. Lars-Erik Kullenwall är förresten ordförande i föreningen Ekornavallens vänner.

Gudhems kungsgård har anor sedan tidig medeltid och var troligen centrum i Gudhems bo i Västergötland, som var indelat i olika bon. Kung Karl Sverkersson lät sin gårdskyrka bli början till Gudhems kloster, som ägde bestånd till 1529, då det brann ner. I denna fornminnesrika bygd verkar alltså Gudhemsbygdens Hembygdsförening.

Hur startade föreningen?

Gudhemsbygdens Hembygdsförening bildades år 1986, och initiativtagare var dåvarande kyrkoherden i Gudhem, Erik Jämtenius, och hans hustru. Ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund Berit Hangepersson var med på det första mötet och gav råd och tips, bland annat att inte börja samla för många föremål.

Föreningen omfattade flera socknar, såsom Gudhem, Östra Tunhem, Bjurum och Torbjörntorp. Ugglum hade startat en egen hembygdsförening men gick sedan med i Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Friggeråker hade en egen bygdegårdsförening med hembygdsinriktning.

Redan från början startades en medlemstidning, som kallades Gudhems-Axet, som i år är inne på årgång 35.

Ordföranden Britt-Maria Johansson och föreningens allt-i-allo Lars-Erik Kullenwall med föreningens tidning Gudhems-Axet framför sig.

Den utkommer med fyra nummer per år och ger intressanta glimtar från verksamheten samt artiklar med anknytning till bygden. I det senaste numret berättas bland annat om arkitekten Lars Kellman, som ritade Östra Tunhems kyrka, samt om Linnés lärjunge Johan Peter Falck från Hornborga, som upptäckte fjädergräset Stipa pennata. Vidare berättas om orkidéer i Torbjörntorp och den gamla Holmängens by, där många av gårdarna försvunnit.

Dokumentation var en av föreningens huvuduppgifter redan från början. Torpinventering pågår i Bjurums och Gudhems socknar. Många uppgifter och berättelser publiceras i Gudhems-Axet.

Föreningens verksamhet

Föreningen, som är störst i Västergötland med över 800 medlemmar, har en omfattande verksamhet. Den ger också inkomster, så ekonomin har varit god. Sedan länge har föreningen haft kaffeservering i Bjurums gamla skola under transäsongen. Det kan ge upp emot 300 000 kr brutto i intäkter. Föreningen har köpt och rustat upp skolan, som troligen är från 1700-talet. Ett 60-tal personer hjälper till med serveringen, som besöktes av ca 7 000 personer per säsong, innan pandemin kom.

Bjurums socken har alltid dominerats av herrgården, vars ägare bestämde i bygden. När en ägare på 1700-ta-

Lars-Erik Kullenwall och Britt-Maria Johannesson vid den nyplanerade minneslunden som byggts upp av stenar från det gamla klostret i närheten av Gudhems kyrka. Sandstenen är från 1100- och 1200-talet och samlades ihop vid utgrävningen av klosterruinen, som genomfördes under många år på 1900-talet. Det rör sig om flera tusen numrerade stenar. Stenarna har förvarats i en byggnad på Gudhems kungsgård och inför en försäljning föreslog kyrkorådets ordförande Lars-Erik Kullenwall att stenen skulle användas i nybygget. De allra finaste stenarna får dock inte användas. De har lagts undan och förhoppningen är att de ska kunna visas för allmänheten på annat sätt.

Foton på sid 5 och 6: © Monika Moberg Kilefors

let byggde Bjurums nya kyrka, raserades de gamla kyrkorna i Mårby och Hångers socknar. I Hångers låg kung Inge begravd, och hans kvarlevor flyttades till Varnhems klosterkyrka. Den gamla kyrkbyn i Mårby skulle rivas, men en del fanns kvar in i vår tid. Den nybildade hembygdsföreningen försökte bevara de gamla byggnaderna men lyckades inte, då förfallet hade gått för långt.

I lunden ingår tre rum, en minneslund, en askgravlund och en askgravplats. Rummen skiljs åt av låga murar. Stenarna är numrerade.

En uppskattad aktivitet var Rosendagen i Östra Tunhem. Där bor Ingemar Fägerlind, en av Sveriges mest kända rosenodlare, och i 25 år ordnades aktiviteter tillsammans med Svenska Rosensällskapet. Rosendagen har nu upphört.

Traktorrace

I stället ordnas sedan några år tillbaka ett traktorrace veckan efter midsommar. Veterantraktorer visas upp, och i själva traktorracet deltar ett 15-tal tävlande. Med kringaktiviteter och serveringar kan det bli intäkter på över 100 000 kr.

Redan från föreningens början ordnades ett stort midsommarfirande i parken till Forentorps gård, och det anordnas fortfarande. För barn ordnas ett midsommarfirande i Gudhems samhälle och det fortsätter sedan på Forentorp. Uppemot ett tusental personer beräknas komma till midsommarfesten, som förutom dans kring stängen innefattar uppträdanden, chokladhjul och serveringar och avslutas med kämpalekar.

Byggnader

Föreningen äger tre byggnader, Bjurums gamla skola, missionshuset i Östra Tunhem och en renoverad smedja i Jättene. Byggnaderna blir också centra för arrangemang. Vid Jättenedagen uppmärksammas de omfattande fornfynden med föredrag och vandringar, och det är verksamhet i Folkagården och i smedjan.

Missionshusets dag ordnas på hösten. Då sjunges gamla läsarsånger, och det är servering. Missionshuset är välbevarat från den tid, då det tillkom (1878). Där förekommer också utställningar och andra arrangemang. Andra aktiviteter är hantverksmessa, skörde-marknad och bakluckeloppis. Året avslutas med ett medarbetarsamkväm. Adventskonsert i Torbjörntorps kyrka och Luciafirande i Ugglums kyrka är uppskattade inslag, som främjar bygdegemenskapen. Slättergille i Ugglum, vandringar och resor är andra inslag i verksamheten liksom vårsalong vid påsk.

Årsavgiften är nu 120 kr per år, och då ingår Gudhems-Axet. Föreningen har endast individuella medlemskap. Skolbarn inbjuds till verksamhet i smedjan i Jättene och till bystämma och medverkar också i Gudhems-Axet.

En landsbygdsobservation utarbetas i samarbete med regionens kulturenhet. Den innefattar en beskrivning av en del av bygden då, nu och i framtiden. Även de yngre engageras.

Gudhemsbygdens Hembygdsförening är en värdig mottagare av utmärkelsen 2021 som Årets Hembygdsförening i Västergötlands Hembygdsförbund.

Ann-Britt Boman

Utdelning av utmärkelser för 2020 och 2021 skedde i Västergötlands museum den 26 augusti 2021. Här delar Bengt-Göran Ferm i Västergötlands Hembygdsförbund ut utmärkelsen för Årets Hembygdsförening 2021 till Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Mottagare är Margareta Fridh, som berättade om föreningens verksamhet, och hennes kamrater i föreningen – Kjell Carlsson, Britta Willbo och Birgit Pryssander. Foto: © Lars-Erik Kullenwall.

Ett bra tips från Gudhem

Föreningarna har haft stora problem i pandemitiderna, men i Gudhemsbygdens Hembygdsförening har man försökt lösa detta med hjälp av tipspromenader. Med deras hjälp har man fått ut hundratals människor att motionera och svara på mer eller mindre svåra frågor.

Redan på omslaget berättas det om tiden då man lätt kunde åka buss mellan Paris och Uppsala. Det handlar förstås om två gårdar och Paris uttalas med tyngdpunkten på början av ordet.

Gudhemsbarn fortsätter att hylla vårens tranor och annat rart i vackra små dikter, medan Karl-Erik Tysk fortsätter att berätta i ord och bild om Torbjörntorps orkidéer. Anna Elindersson kompletterar med blommor på naturbetesmark, illustrerat med färgbilder, medan Lars-Erik Kullenwall skriver om Linnélärjungen Johan Peter Falck från Hornborga socken.

Kullenwall är flitig och berättar också om arkitekten Lars Kellman, som ritade både Östra Tunhems kyrka

och badhytterna i Hjo. Han bjuder också på massor av information om Holmängsbor.

Medlemstidningen heter Gudhems-Axet och i redaktionskommittén ingår L-E Kullenwall, Margaretha Fridh och Lennart Svahn. Tidningen har 52 sidor.

Hans Menzing

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 6, utkommer i slutet av november. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

Höstagille lockade storpublik i Götene

Små porslinsfigurer, vinylskivor, kläder, lammkött, sylter, marmelader, honung, potatis och mycket, mycket mera fanns bland de cirka 30-talet stånd i Fornparken i Götene under söndagen. Det var Götene Fornminnes- och hembygdsförening, som efter förra årets inställda Bondens marknad, pga pandemin, i år drev tillställningen i egen regi eftersom de tidigare samarbetsparterna avstod med sin medverkan pga pandemin.

– Det är nu femte året som föreningen arrangerar denna höstaktivitet, som i år kallades Höstagille. Extra roligt att kunna hälsa så många besökare välkomna, säger marknadsgeneralen och tillika ordföranden i föreningen, Jan Blomqvist.

Redan timman innan öppningen så var det fullt med utställare och även besökare som ville fynda bland allt som erbjöds från både bakluckeloppisen och matutställarnas bord. Jael Jansdotter hade full sjå att anvisa platser och ta upp betalning av utställarna.

Höstagilletts utställare kunde erbjuda morötter i megastorlek, goda inläggningar, korvar på både tvären och raken, nyslungad honung och hembakat bröd. Ville man även smycka sig lite extra fanns även ringar, smycken med mera vid ett bord. Under förmiddagen erbjöds även Ponnyridning, som lockade barnen.

Under förmiddagen och över lunchtid så var trycket stort med många besökare. Föreningens ”kaffetanter” Runa, Marianne, Mona, Ranita och Mailis hade fullt upp med att grädda våfflor och servera kaffet och ta betalt. Kön till kaffet ringlade sig lång.

Ponnyridningen var populär och lockade många barn att prova på hästryggen. Foto: © Jael Jansdotter

Både små och stora lät sig väl smaka av goda nybakade våfflor med sylt och grädde.

Foto: © Jael Jansdotter

Även föreningens egen korggubbe, Dan, hade korggrytan i gång hela dagen och det mättade många, både utställare och besökare. Ett uppskattat initiativ, liksom lotteribordet och det egna loppisbordet, där Jan, Christer I och Lennart huserade.

Öppna hus

Samtliga hus i Fornparken var dessutom öppna för visning liksom att museet på Munkgårdens vind tilldrog sig stort intresse.

”Vad roligt”, ”Härligt” och ”Fantastiskt” att det anordnas sådant här inne i Götene, var bara några av omdömena som föreningen kunde ta åt sig från besökarna. Nästa år kommer man däremot att stänga marknaden ett par timmar tidigare då besökarna avtog efter klockan tre. Troligtvis var det runt femhundra personer som kom och gick under dagen.

– Ja, vi är mer än nöjda. Arrangemanget gick smärtfritt och bra. Detta tack vare det uppoffrande arbete som tiotalet egna medlemmar har lagt ner under dagen. Jag är stolt och glad över att få vara en del av denna förening. Att ha så många personer som lägger av sin egen tid och utan egen vinning, allt för att kunna erbjuda invånarna i Götene en extra upplevelse. Och tack för det enastående vädret vi förunnades med, säger Jan till slut.

*Jan Blomqvist
Götene Fornminnes-
och hembygdsförening*

Utdelning av förbundets utmärkelser

Den 26 augusti samlades en rad personer i Västergötlands museum i Skara för att ta emot sina utmärkelser, som delades ut för en rad olika teman som Årets Hembygdsförening, Årets Hembygdsbok, Årets årsskrift, Tengelandsstipendiet och Årets Byggnadsvårdspris. Det senare delades ut för första gången.

Att utdelningarna skedde den 26 augusti berodde på pandemin, som pågått sedan förra året. Dessa utmärkelser brukar ske varje år i samband med årsstämman, men då denna både under 2020 och 2021 sker digitalt, så blir det extra många utdelningar på en gång.

Dessutom avtackades en ordförande och två styrelsemedlemmar. Avgående ordförande 2020 var Sven-Åke Mökander och detta år avgick även Tage Brolin ur styrelsen. I år har Ingrid Zackrisson avgått ur styrelsen.

Ceremonin började med att ordföranden Lena Gustafsson höll ett välkomstanförande, och musikgruppen Duo Slef – Frida Andersson och Michael Eriksson – framträdde. Se flera bilder från den här dagen på sidorna 7, 9, 10, 12, 25 och 32.

Gå in på hembygdsportalen och länken till www.hembygd.se, som finns beskriven längst ner på sidan 10, så finns där namngivna länkar (till YouTube) att välja till respektive utmärkelseslag.

Monika Moberg Kilefors

Musikgruppen Duo Slef – Frida Andersson och Michael Eriksson inledde.
Foto: @ Lars-Erik Kullenwall.

Årets årsskrift 2020. Utmärkelsen delas ut till ordföranden i Götene Fornminnes- och hembygdsförening, Jan Blomqvist, av Lars-Erik Kullenwall i Västergötlands Hembygdsförbund. Motiveringen kan läsas i VB nr 3 2020. Föreningen fyllde 70 år 2020. Författare: Ann-Britt Boman. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

Tengelandsstipendiat 2021:
Jenny Gustafsson.
Ordföranden Lena Gustafsson och Ingrid Tengeland gratulerar.
Foto: @ Lars-Erik Kullenwall.

Tengelandsstipendiet 2020 delades ut till Johnny Hagberg, Skara, för hans betydande arbete att sprida kunskaper om landskapet Västergötland och Skara stifts kyrkohistoria, där Skaramissalet ingår, en medeltida mässbok, som troligtvis är Skandinavien's äldsta bok. Han är även starkt engagerad i Föreningen för Västgötalitteratur.
Foto: @ Rolf Larsson.

... utmärkelser

Avtackning avgående medarbetare Ordföranden Lena Gustafsson överlämnade boken Skararmissalet, en medeltida mässbok, till Tage Brolin, Ingrid Zackrisson och Sven-Åke Mökander. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

Årets årsskrift 2021. Utmärkelsen delades ut till Älgårås Hembygdsförening, här representerad av Gunnar Svantesson och Owe E Hermansson. Årsskriften beskriver varje år en by. Rikt illustrerad med fotografier och kartor från förr och nu. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

Årets Byggnadsvårdspris delades ut för första gången till Bjurbäcks Hembygdsförening. Läs mer om detta på sidan 25.

Gå in på länken

<https://www.hembygd.se/vastergotland/prisceremoni-2021-skara> så finns där namngivna länkar (till YouTube) att välja till respektive utmärkelseslag.

Årets Hembygdsförening 2020. Utmärkelsen delades ut till ordföranden i Götene Fornminnes- och hembygdsförening, Jan Blomqvist, av Bengt-Göran Ferm i Västergötlands Hembygdsförbund. En artikel om föreningen kan läsas i VB nr 4 2020. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

En medlemsvärvarävling som pågick i två år. Ett av prisen delades här ut till Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening, här mottaget av Anders Modig. Utdelare: Lena Gustafsson. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

Årets hembygdsbok 2021. Utmärkelsen delades ut till Åke Möller, Mariestad, för hans omfattande forskning, beskriven i boken Mariestads historia. En mer ingående recension finns att läsa i VB nr 3 2021. Denna är skriven av Hans Menzing. Foto: @ Rolf Larsson.

En sa inte plocka bär på andras marker

Vi satt där å tröckte länge å höppades att ho inte skulle komma på öss.
© Bild Börje Brorson

En gång i metten på augusti ble vi bjudna te Majes. Dä ä ett ställe i ena grannsocken. Dä bor inte nôken där nu för tia, både stûva å fäghust ä revna för långesina. Men di sum äger stället har böggat upp ett aent litet hus, men dä bor ingen där. Iblann ä scoutera där, å iblann kan dä va nôka förening sum träffas där.

Först satt vi ute ena stunn, men när dä ble kaffedags feck vi gå in. Vi ble rikelit umfägnata. Rätt sum dä va kom han sum äger stället fram mä ett litet häfte å ga te mi fru å sa, att han trodde ho va intresserater utåt.

Dä va ho. Dä va skrevet utå en tös sum ho träfat sum barn. På äldre dar hade tösa gjort nôket sum många fler skulle göra. Ho hade skrevet ner minnen frå sin barndom. Dä va inget märklit men vesst va dä skôjtit å läsat. Du sa få nôka smakprov.

Tankar frå bögda ...

Vi va ôfta i skogen å plocka blåbär. Di bäste blåbärsmarkera fanns på gålbons mark. Tant Alice va rädder um sina bär, å klaga på dum sum plocka bär på deras mark. Dä fanns så stora å granna bär å di va lättplockata, så mormor sa en da, att nu går vi te deras mark. Sagt å gjort, dä gjole vi. Dä geck fort å få ett mått fullt. Men så feck vi höra att dä kom nôken. Vi huka öss bakom

nôka stena. Vem va dä sum kom dar på vägen um inte tant Alice. Vi satt kvar bakum stena, för vi trodde att ho bara skulle gå förbi. Men vesst inte, ho börja plocka bär. Vi satt där å tröckte länge å höppades att ho inte skulle komma på öss. Dä gjole ho inte heller, utan vi kunne töst smyga öss därifrå.

Iblann geck vi te Råköllen å plocka syrener, för dä fanns masser där. Um brödera sum ägde stället kom dit så feck vi skynda öss därifrå. Där fanns körsbärstrå mä. Vi plocka södda bär när vi vart ve sjön å badat, såvida ingen såg öss.

Vi geck också te tant Sigrid, ho va barndomskamrat mä mormor, å plocka körsbär. Dä fanns stora trä där, så vi va tvogna å klättra upp i träna. Vi plocka 20 liter bär. Men dä va ett hiskelit arbete innan vi tatt ur alla kärnera.

En gång i veka geck ja å mormor te Elin, en utå gålbora å bytte veckotinninger. Mormor prenumerera på vessa tinninger å Elin på vessa, å så bytte di en gång i veka.

Gär I så mä? En sparar ju mö penga.

Håkansson

Ornungastämman

– Musikalisk närhet på avstånd

Inte heller Ornungastämman 2021 blev som vi varit vana vid tidigare. Men Ornungastämman lägger man inte ner, utan man gör den på ett annorlunda sätt. Jag har ställt några frågor till Jenny Gustafsson som, för nionde året i rad basat för stämman.

Leif: Traditionsenligt började stämman på fredagseftermiddagen nere vid Simonsgården, men i år var det utomhus. Under några timmar höll Ingrid Brännström en vandrande kulningkurs. Vad lär man sig då?

Jenny: Man lär sig kula, och att våga använda rösten på ett nytt sätt och sen får man testa akustiken i både skog och över sjön. Innan mobiltelefoner och radio fanns, sjöng och använde vi människor våra röster i vardagens alla sysslor, i allt från rop och lock på boskap till att söva det lilla barnet. I Skandinavien har människor som arbetat med boskapsskötsel utvecklat en kommunicerande röstteknik, vars syfte bland annat har varit att höras på långt håll – kulningstekniken.

Kursen gick av stapeln både fredag och lördag och den var populär, bägge dagarna blev fullteknade. Kursen varade tre timmar och i pausen blev deltagarna serverade en skål soppa ute i det fria.

Lärare på kursen var Ingrid Brännström, som är folksångare och sång- och rytmikpedagog på Högskolan för scen och musik i Göteborg.

Ornungastämmans konsertprogram startade sedan i gamla kyrkan på fredag kväll, med konserten Roster & rop. Konserten hade två sittningar för att undvika trängsel.

Leif: På lördag förmiddag var det två musikaliska tipspromenader för hela familjen. Det var nog premiär i bygden. Hur gick det till?

Tengelandsstipendiat 2021. Jenny Gustafsson vid utdelningen av förbundets utmärkelser den 26 augusti.
Foto: © Moberg Kilefors.

Jenny: Det var ungdomarna i Västra låtverkstan som stod för denna lite ovanliga tipspromenad. En tipspromenad med ljudande frågor. På första frågan skulle man till exempel gissa vilka instrument man hörde inne i en av ryggåsstugorna. Det var en baryton- och en sopran-saxofonist, som stod innanför dörren och spelade. Publiken lotsades sedan av nittonåriga Elsa Ek mellan de olika stationerna. Publiken, som till största delen bestod av barn med föräldrar, fick frågorna serverade från fönster och dörrar på hembygdsgården, och på mällinjen, i cirkustältet fick man ta del av familjeföreställningen ”Musik från södern”.

Leif: På lördagsmiddagen var det tre vandringskonserter med start vid Asklanda kyrka och mål vid museigården. Det var också något nytt, hur gick det till?

Jenny: Ja vandringskonserter var något nytt för i år, och det fungerade jättebra. Det var ett bra sätt att undvika trängsel och ändå kunna nå samma publikmängd. Publiken promenerade mellan Asklanda kyrka, Ornunga gamla kyrka och Ornunga nya kyrka. Under promenaden fick de lyssna på tre konserter på vardera 30 minuter. Varje vandring hade tre avgångar. Konserterna bestod av musik från Bornholm, visor från resandetraditionen och nyskrivna låtar. Alla vandringskonserter hade en guide, som berättade lite om kyrkorna, om spelmännen från bygden och visade Johan Alberts grav.

Leif: Så var det konsert vid Trojaborgen. Det är en annorlunda konsertplats. Vad hände där?

Jenny: Det är en fantastisk plats med spännande akustik och spännande historia. Jag tror att den musikaliska upplevelsen blev en helt annan än om konserten hade varit inomhus. Groupas improvisationer och säregna klanger medan man sitter ute i blåbärsris och ljung, vilken kombination!

Groupa blandar äldre melodier, fria improviserade inslag med nya kompositioner. De har påverkat en hel generation av musiker och lyssnare och har blivit gram-misbelönade två gånger, 2020 släppte de sitt tolfte album.

Leif: På museigården stod det ett stort cirkustält, vad hände där?

Jenny: Där hände det lite av varje. I vanliga fall brukar det vara fullt av spelande och dansande människor i tältet, men i år, när vi var tvungna att låta bli att trängas så hade ungdomarna i Västra låtverkstan både sina repetitioner och konserter där. Förutom undervisning med sina vanliga lärare (jag och Anders Ådin på gitarr) fick de lära sig musik från resandetraditionen av Ralf Novak Rosengren och sea-shanties av engelskmannen Richard Burgess. På söndagen var cirkustältet sista post på vandringskonsert två.

Leif: På söndagseftermiddagen var det åter en vandringskonsert, denna gången med start i Ornunga nya kyrka, hur gick den?

Jenny: – Det gick fint, vandringskonserten fungerade som invigning för utställningen Musikarvet från Ornunga. Publiken gick tillsammans med en guide från Ornunga nya kyrka till en konsert med Sea-Shanties på Simonsgårdens nybyggda vedscen.

I samband med att vi klippte bandet och invigde utställningen fick publiken ett bubblande glas Herrljungacider och toner från en sjungen Ornungapolska vid utställningen och slutligen en konsert med Västra låtverkstan i cirkustältet.

Leif: Förra året var det webbsändningar från Ornungastämman. Hur var det i år?

Jenny: Två av konserterna, Röster & rop från Ornunga gamla kyrka och Groupa vid Trojaborgen. Konserterna sändes bland annat av Alingsås Tidning, Borås Tidning och musikmagasinet Lira.

Leif: På söndagseftermiddagen var det invigning av en utställning, som skall vara permanent på museigården, berätta lite om den.

Jenny: Ornungastämman har byggts upp kring den låtskatt som finns i Ornunga. Musik som spelmannen Johan Albert Pettersson hade efter bland annat spelmannen Johannes Öst från Asklanda och sin mamma Ella Maja Johansdotter från Närunga. Projektet Musikarvet från Ornunga drivs av Svältornas Fornminnesförening med mig som projektledare.

Utställningen Musikarvet från Ornunga handlar om musiken, spelmännen och sångerskorna från trakten, och den har möjliggjorts tack vare Riksantikvarieämbetet, Leader Sjuhärad, ABF, Rydlers bygg AB, Simonsgården och Västergötlands spelmansförbund. Det är jag och Peter Fredriksson som har byggt utställningen, jag står för innehållet, och utformningen har vi gjort tillsam-

Att få vara med på Ornungastämman är en höjdare tyckte dessa ungdomar. © Foto Jenny Gustafsson.

mans. Sist men långt ifrån minst så är det jättemånga som har hjälpt till ideellt med allt från renovering till släktforskning.

Projektet Musikarvet från Ornunga har varit igång sedan 2017 med intervjuer, sökande i arkiv och skivinspelning, och nu äntligen är utställningen klar. Nästa steg i projektet är att vi som spelade in skivan Ornunga gör en turné. I oktober spelar vi, om gränsen är öppen vill säga, i Fredrikstad i Norge. Strax utanför, i Hærland, ligger Ella Maja begravd, så vi får väl åka till graven med en blomma som tack för musiken.

Leif: Är ni nöjda och glada över årets Ornungastämman?

Jenny: JA! Vi ser fram emot tioårsjubileum 2022!

Leif Brunnegård

Jenny Gustafsson utanför dörren till utställningen Musikarvet från Ornunga. © Foto: Leif Brunnegård

Barnens dag i Fredsberg

Gunnar, åtta år, hoppar, här på en "köpehäst".

En lagom varm dag i juli anordnades Barnens dag vid hembygdsgården i Fredsberg. Dagen fylldes av en jämn ström av glada barn och nöjda föräldrar. Tanken var att kunna erbjuda bygdens barn och föräldrar en rolig dag med aktiviteter, samtidigt som de fick upp ögonen för hembygdsföreningen. För planeringen stod vi som är barn- och ungdomsansvariga i föreningen – Elin Frändberg och Thina Öjersson.

Tidigare under året deltog Elin i ett webinarium, anordnat av Sveriges Hembygdsförbund med namnet Smarta aktiviteter för barn och unga. Där presenterades en mängd förslag på aktiviteter som vi tog med oss i planeringen och blandade med våra egna idéer. Våra barn som är mellan sex och tio år engagerades i planering och genomförande och tyckte det var lika roligt som vi vuxna. Vi ville göra något som passade alla och som inte skulle kosta skjortan. Därför var aktiviteterna gratis, förutom det hembakta fiket som man kunde köpa för en billig peng.

Täljskola

Längs en solig timmervägg samlades de barn som ville vara med på täljskola. Elin instruerade en barngrupp i taget och de fick en genomgång i hur man täljer på ett säkert sätt. Målsman hade ansvar och inte ett enda

Ellen satt vid den soliga timmerväggen och täljde av barken på sälg. Härlig känsla när barken lossnar lätt på det färska virket.

plåster behövde användas. Barnen lärde varandra, erfarenheter mellan olika generationer utbyttes och de minsta fick ibland välbehövligt stöd av mor- och farföräldrar. Spjut, trollspön i olika former och spelpjäser till luffarschackspel blev resultatet. Täljmaterialet i form av slantor hade Sixten Frändberg, sju år, huggit ner och i samarbete med föräldrarna tagit ner ett större träd som sågades till trätrissor som nu användes till luffarschacksbräden.

Ingrid ansvarig för käpphästhoppningen

Käpphästhoppning är på modet bland barnen i trakten och stod med på dagens program. Ansvarig för detta var Ingrid Öjersson, tio år, som guidade bland egengjorda hinder och käpphästar. Svårighetsgraden på barnorna anpassades efter barnens önskemål och förmågor. Som besökare kunde man även få en presentation av de olika hästarna. Den populäraste käpphästen var Ene som lånades flitigt. En del av barnen hade även med sina egna käpphästar i olika former och utseende.

I den barnvänliga skogen bakom hembygdsgården kunde hela familjen gå en tipspromenad och samtidigt leta efter tio gömda råttor längts vägen. Efter genomförd promenad belönades alla med en kola i papper, oavsett resultat.

På en filt i gröngräset gjorde barnen snoddar av gamla garnrester. Det blev alla möjliga färgkombinationer, tjocklekar och längder. En del knöts fast i hår och andra som svans eller som armband.

Alla aktiviteter pågick utomhus. Hela trädgården och den närliggande skogen användes för att få spridning och kunna hålla avstånd. Hembygdsstugan stod öppen och där inne var ett urval av intressanta föremål, framplockade såsom olika typer av gamla telefoner med förklarande texter, så att man på egen hand kunde ta sig en titt utan trängsel.

Populäraste kakan

Sockerbullar och kakor av olika slag hade strykande åtgång. Den populäraste kakan bland både pojkar och flickor var en variant med rosa glasyr och strössel. Kaffekopparna fylldes med både påtår och tretår till föräldrar, samt mor- och farföräldrar. De kunde i lugn och ro njuta av det fina vädret och småprata under tiden som barnen målade, pysslade, gick på styltor och lekte fritt i den fina miljön.

En riktigt fin sommardag där barnen stod i fokus, men där de vuxna i olika åldrar hade minst lika trevligt. Många önskar en repris nästa sommar. Vem vet, kanske ses vi igen då!

*Elin Frändberg, Thina Öjersson
Fredsbergs Pastorats Hembygdsförening*

En balja med såpvatten och en tvättbräda roade många. Gamla kökshanddukar blev tvättade och upphängda på tork. Här är det Anton och Lucas som är i farten.

Egentillverkade luffarschack finns nu i många hem i trakten. Stenar, träbitar, kottar och småpinnar. Det finns mycket i naturen som går att använda som spelpjäser. Med hjälp av knivar och målarfärg blev varje spel unikt.

Billigt material från bygden som barnen kan använda kreativt.

Sten Björkman

– ett sällsamt spännande liv

I Komlösa by i Fristad finns ett fint vagnsmuseum, kanske ett av de finaste i Sverige. Den som grundat museet är Sten Björkman, som har mycket att berätta från sitt spännande och innehållsrika liv, en verklig profil. I museet finns sex vagnar från Konrad Björkmans vagnfabrik i Gränna, och släktskapet är en av orsakerna till att Sten Björkman byggt upp vagnsmuseet. Och apropå släktskap, jo, Sten är morbror till Christer Björkman.

Jag sitter i köket på Backa, och Sten berättar. Boningshuset är flera hundra år gammalt. Utanför fönstret på gräsmattan ser vi höns och gäss och en vacker påfågel. Kanske är det typiskt för Sten, det gamla, genuina men också något annorlunda.

Sten Björkman.
Foto: Privat

En omväxlande barndom och ungdom

Sten Björkman föddes för 80 år sedan i Borås, och familjen bodde på flera olika ställen, bland annat i Brämhult, där Sten gick i Kyrkskolan. Han trivdes mycket bra med en omtänksam lärare, som hälsade på honom, när han hamnade på lasarettet. Efter folkskolan ville Sten inte läsa vidare utan såg sig om efter arbete. Det blev många erfarenheter som bland annat laboratoriebiträde hos Hovfotograf Sörner och kusk vid en åkerifirma. Där fanns två hästar, två vagnar och tre kuskar, och Sten var en av dem, 15–16 år gammal och en av de sista yrkeskusarna i Borås. När åkeriet gick över till lastbilar var Sten för ung att köra bil och fick en flakmoped i stället. Då slutade han och blev dräng på en gård i Långhem.

Men världen lockade, och Sten gick till sjöss. Den första resan med m/s Sunnaren 1956 var hemsk med orkanstyrka på 53 sekundmeter på Atlanten. Alla var

sjösjuka, och när Sten piggnade till var han en av få som stod på benen och som kunde stå till rors och hade då ansvar för hela fartyget. Nästa båt gick på Sydafrika, och där blev Sten rånad och nerslagen både i Kapstaden och Durban.

Så småningom fick Sten fast arbete som grävmasquinist. I slakten fanns det flera företag, bland annat Borås Draperi- och Gardinfabrik, där han blev erbjuden tjänsten som VD. Men Sten såg sig om efter något eget. Det blev Backa gård i Komlösa, som Sten köpte på 1960-talet, 23 år gammal, för 14 000 kr. I Komlösa fanns det många syskonjordbruk, och flera gårdar blev till salu. Sten var en av de första ”utbölingarna” som flyttade dit och upptäckte snart att alla i byn var släkt med varandra.

Så småningom köpte Sten flera gårdar och investerade i byn. Längre hade han över 300 köttdjur. Han födde också upp hästar, svenska halvblod för dressyr.

Profilen

Ett nytt skede i livet

Men Sten hade mycket att kämpa med. Efter en mögelförgiftning blev han inte riktigt bra men stretade på. I mitten på 80-talet blev det för mycket, och Sten sålde gården. Det blev utbildning på Komvux och tekniska utbildningar, och Sten blev maskiningenjör och som examensarbete 1989 konstruerade och byggde han en elbil. Han läste vidare till energicontroller och fick arbete inom området. Så kom olyckan 1995, då Sten sparkades svårt av en skenande häst och flera ryggkotor krossades.

Efter det började arbetet med det som Sten är mest känd för, Vagnshistoriska museet i Komlösa. Det har blivit en av Sveriges största samlingar av vagnar och slädar. Där finns allt från en enkel oxdragen vagn till kungars och adelsmäns finvagnar. Eleganta vagnar har haft ägare som Gustaf V, greve Hamilton, grevinnan Sparre och Florence Stephens på Huseby. Även massor av rikt utsmyckade seldon, vagnar från olika delar av världen, barnvagnar, dockvagnar och likvagnar. Vidare finns där den sista hästdroskan, som fanns i Borås på 1950-talet. Det finns vagnar från 1600-talet till 1940-talet, och varje vagn har sin egen historia. Några av vagnarna har Sten använt då han har kört brudpar

med häst och vagn eller vid andra evenemang, t ex vid historiska krönikespel. Han har en rik uppsättning av historiska dräkter från olika epoker och har varit med vid krönikespel och dramatiseringar. Senast spelade han Gustaf II Adolf på besök i Fristad 1618 för att rannsaka en bedräglig fogde. I sex år dramatiserade en grupp i Fristads Hembygdsförening kända personer, som är begravda på Fristads kyrkogård, bland annat släkten Gylta på Påtorp. Stens fantastiska dräkter gav liv åt spelet.

Brännatorvmuseet

I museet finns också en modell av den linbana som användes under första världskriget för att frakta torv från Lantmossen till Fristads järnvägsstation. Några av fundamenten finns fortfarande kvar. Här finns också ett unikt Varrantlok från ca 1910, som användes vid torvbrytning. Ett särskilt brännatorvmuseum visar andra maskiner som användes på torvmossar. Museet lär vara unikt i Sverige. Från detta fick Sten Björkman tanken att göra en järnväg med lok som använts på torvmossar, och vagnar där man kunde åka med på järnvägen. Den invigdes för några år sedan och har varit populär med många besökare. Det passade också bra in i Stens verksamhet i styrelsen för NAV, arbetslivsmuseer i Västra Götaland. Det behövdes aktiviteter även riktade till barn. En särskild liten bana byggdes till barn 6–12 år, där de får lära sig allt om smalspårig järnväg och sedan köra ett långsamtgående lok för att sedan erhålla ett lokförarbevis.

Mongoliet

Sten har tillsammans med Per Rosén länge varit med i styrelsen för NAV. År 2015 gjorde de tillsammans en äventyrlig resa till Mongoliet för att överlämna en begagnad brandbil som gåva från Västra Götalandsregionen. De samlade även in pengar och annat till ett barnhem i huvudstaden Ulan Bator. Sten har berättat livfullt om resan. Den gick över Balkan, genom Turkiet, Georgien och över Kaspiska havet till Kazakstan och Ryssland. I Iran gick det inte att komma fram enligt planen, så resrutten fick ändras. Vid gränsen till Mongoliet blev tullbestämmelserna övermäktiga, men Sten och Per blev väl mottagna och kunde överlämna sina gåvor.

Han är också intresserad av sång och musik och mångårig medlem av Par Bricoles manskör.

Sten Björkman är en profil, som under sitt liv har hunnit med mer än de flesta. Nyfikenheten driver oss framåt, och det ser vi i Stens liv. Han har börjat skriva ner sina minnen, och det ser vi verkligen fram emot.

Ann-Britt Boman

Ett av museets eleganta hästekipage med kusk, Stens dotter som medhjälpare och ett brudpar. Foto: Vagnshistoriska Museet.

Sten Björkman i en av sina fantastiska dräkter, här tillsammans med artikelförfattaren Ann-Britt Boman. Foto: Annika Lilja.

Vagnshistoriska Museet i Komlösa, Fristad, har en hemsida – www.vagnsmuseet.com

Strålande jubileumsfirande i Södra Ving

60-årsjubileum i Södra Vings Hembygdsmuseum. 160 personer deltog i en barn- och familjefest. Foto: © Tommy Johansson

Söndagen den 22 augusti firade Södra Vings Hembygdsmuseum 60-årsjubileum vid hembygdsgården Bogastugan. Föreningen bildades hösten 1961.

Det blev en helt otrolig dag, där ca 160 besökare deltog i en barn- och familjefest med en sol som värmdes och lystes över arrangemanget. Besökarna tillhörde alla åldrar och festen genomfördes med härlig stämning och glädje.

Festen hade mycket att erbjuda, framförallt fiskdamm, tipspromenad, chokladhjul, retrobord och försäljning av fågelholkar. Alla besökare bjöds på kaffe

med hembakt kaffebröd och bakelse. Borås spelanslag underhöll med sin medryckande folkmusik under hela evenemanget.

Det delades ut ett antal av hembygdsmuseets utmärkelser dagen till ära.

– Södra Vings Hembygdsmuseum tilldelades Västergötlands Hembygdsmuseiförbunds jubileumsdiplom.

Diplom tilldelades även: Gerhard Fridén, Ulf Karlsson, Tommy Johansson, Jan-Olof Pettersson samt Ingrid Öhlund.

Hedersnål utan lagerkrans tilldelades: Anders Davidsson, Karl-Gustav Fridén, Margareta Johansson, Dagmar Lennartsson, Jan-Erik Magnusson, Anders Pettersson, Konrad Samuelsson, Birgitta Sjöberg samt Anders Nyström.

Utdelare av utmärkelserna var Ola Wirtberg, styrelseledamot i Västergötlands Hembygdsmuseiförbund.

Mer finns att läsa på föreningens hemsida www.hembygdsmuseiforeningen.se

*Tommy Johansson
Hökerum*

Museipedagog Ulrika Eriksson.

Ulrika föreläste om lin i Fornbyn

Vid hembygdsmässan i Fornbyn den 11 september, arrangerad av Skara Gille, VBHF och Västergötlands museum höll museipedagog Ulrika Eriksson i Misionskyrkan en föreläsning – Lin, det högst användbara. En mycket intressant föreläsning. Idag odlas mycket lite lin i vårt land, huvudsakligen för hemslöjden. För mer industriell tillverkning importeras lin utifrån. Lin är vanligt i vävda textilier till dukar, mattor, kläder med mera.

Monika Moberg Kilefors

Fossil stenstrand på Kinnekulle

Kinnekulle är en ung bygd. Dess sedimentära berggrund började bildas för 550 miljoner år sedan, och yngst är den lavaklädda toppen, 280 miljoner år gammal. Stora delar av Sveriges yngsta berggrund är hela 2000 miljoner år gammal.

Trots ung ålder finns det mycket att upptäcka på Kinnekulle, allt ifrån presentkort till hålvägar. Den största upptäckten skulle vara att hitta den förtrollade trädgården som året om prunkar och grönskar inne i Kinnekulle. Där kan man avnjuta söta mangofruktar till det ljuva tjatrandet från grölblåskimrande papegojor.

Fossil stenstrand

Den största upptäckten just nu är en fossil stenstrand i Blomberg. Vid Stenhagsvägen mellan stationssamhället Blomberg och Blombergs gamla kalkbruk, på nivån ca 40 m över Vänerens yta, ligger ett plant åkergräde med vittringsjord. Jorddjupet är ca en halvmeter och jorden överlagrar den underliggande sandstenen, en sedimentbergart, som sträcker sig ända ned till Vänerstranden.

Bild 1. Foto den 4 augusti 2021. Schaktet mot väster med den uppfrästa "rännan". Det står vatten i den borte delen.

År 2019 grävdes, troligen för framtida vatten- och avloppsledningar, ett 65 m långt och 5 m brett schakt i västöstlig riktning i nämnda åker (bild 1).

Matjord och alv schaktades åt sidan, möjligen även något skikt av sandstenen. I den horisontella och jordfria sandstensytan har det frästs en "ränna", som är 0,5 m bred och 0,5 m djup.

NU HÄNDER DET. 15 cm ned i den frästa rännan finns ett 20 cm djupt skikt som består av klappersten ihopkittat med sand (bild 2).

Klapperstenarna är 2 till 8 cm stora och bildar med sanden ett så kallat konglomerat. Klappersten bildas när strandstenar ligger i vågskvalp och slipas och nöts mot varandra, kanske med hjälp av slipande sand. Om sedan de slipade stenarna och sanden utsätts för tungt

tryck pressas det ihop till ett konglomerat, påminnande om betong.

Att denna över 500 miljoner år gamla klapperstenstrand har hamnat under tungt tryck kan man förstå eftersom Kinnekulles utsiktstorn står på en nivå av hela 260 m över Vänerens yta. Det ligger även mindre bitar av konglomerat i de uppgrävda jordvallarna som omger schaktet (bild 3).

Så möjligen var det under en längre period som dåtidens Kinnekulle tittade upp ur havet. Häftigt med en 500 miljoner år gammal hälsning från en bygd som då endast var "befolkad" av vattenlevande djur och alger. Landlevande djur och växter existerade över huvud taget inte.

Naturen har börjat återerövra både schakt och "ränna" med mossa och annan vegetation. Under regniga perioder är "rännan" vattenfylld.

*Text och foto:
Benny Lönn
Västerplana*

Bild 2: Foto den 4 augusti 2021. Ena sidan av "rännan". Överst är det fast berg av sandsten. Under det kommer konglomeratet, ihoppresade klapperstenar och sand. I "rännans" botten är det speglande vatten och nedrasat sandstenskross från fräsningen.

Bild 3: Foto den 4 augusti 2021. Ett av schaktmassornas konglomerat. Oklart från vilken nivå det kommer. Rundade klapperstenar som hamnar under hårt tryck kan plattas ut, och så tycks det vara.

Bild 4: Foto den 8 augusti 2021. Nutida klapperstenstrand på Kinnekulle. Hur kommer det se ut här om 500 miljoner år?

Lin och bin i Västra Tunhem

Riksantikvarieämbetets landsomfattande arrangemang – Kulturarvshelgen – genomfördes den 11-12 september. Ett ypperligt tillfälle för vår hembygdsförening att få en nystart genom att delta. Vi kunde därmed under söndagen få tillfälle att samla medlemmar och andra intresserade för att visa upp vår verksamhet.

Föreningen hade valt att satsa på linberedning och biskötsel. Båda dessa ämnen sköttes av gästande föreläsare. Vänersborgs kommun var medarrangör, då kommunen genom sitt stöd till enstaka offentligt arrangemang, hade bidragit med 50 procent av våra kostnader. Stödet betalas bara ut om vi hade ett samarbete med annan förening i kommunen, och vad var då mera naturligt än att engagera Vänersborgs biodlarförening, som representerades av Bengt och Åse Åhlander. De hade till sitt förfogande fått ett tält för sin verksamhet. Bengt hade informationsbroschyrer att dela ut, och förevisade biskötsel i olika stadier, den moderna bikupan och den äldre runda kupan av halm.

Naturligtvis bjöd han på smakprov på olika sorters honung som var avsedda för försäljning under dagen.

Framställning av tjära

Den gamla konsten att framställa tjära genom eldning runt en ståltunna visades av Stig Knutsson. Från tändning av ved runt tunnan till dess den färdiga tjäran börjar rinna ut genom ett rör tar en stund. Under tiden berättade Stig för åhörare om metoden, och vilket material som var mest lämpat för att få fram tjäran. Då den färdiga produkten fyllt upp kärlen var det dags för åskådarna att få lukta på varan, vilket gav upphov till gamla minnen.

Från linfrö till färdig fläta

Information om linet och dess väg från frö till färdig fläta visades upp av länshemslöjdskonsulent Kristina Brandt. Hon fick gott sällskap av en odlare som antagit inbjudan att själv få pröva på. Denne hade tagit med sig färdigrötat och torkat lin och kunde därför fortsätta att framställa flätor av ett lin, som han odlat under temat 1 kvm Lin.

Lin hade odlats även av föreningen, och då det nu var ryckt och torkat, visades metoden fröreppning.

Intresset bland besökarna var påtagligt och stundtals var det trångt runt föreläsarna.

Under dagen genomfördes även en tipspromenad, där det ingick visning av föreningens rekonstruerade

Många gäster ställde frågor till Kristina Brandt, Länshemslöjdskonsulent Västra Götalandsregionen, med lin i olika stadier. Foto: © Kerstin R Andersson.

skvaltkvarn. Då vattenmängden i dammen var begränsad kunde malning endast genomföras korta stunder. Visningen sköttes av Harry Persson, som varit en av dem som utfört planering och slutligen byggt kvarnen på dess plats.

Dagen blev även en intressant upplevelse för många besökare, då det i en nyligen inredd lokal, förevisades gamla foton från bygden. Flera fotosamlingar ägs av föreningen och avsikten är att dessa foton under hand ska visas för besöksgrupper, liksom för medlemmar.

Kulturdagen innehöll till allas glädje även besök av trubaduren August Rex och hans medhjälpare. De framförde ett antal egenkomponerad musik av August Rex med lite djupare innebörd med lokal prägel.

Dagen kändes lyckad och både Kristina Brandt och Åhlander var klart nöjda med arrangemanget.

*Stig-Åke Andersson
Västra Tunhems Hembygdsförening*

Årsstämman i förbundet

Ett referat från den digitala årsstämman med VBHF den 25 september publiceras i nr 6 2021. Men bilder och texter från utmärkelsedagen i Skara den 26 augusti finns med i detta nummer på sidorna 7, 9, 10, 12, 25 och 32.

Lena Gustafsson är omvald som ordförande. Ingrid Zackrisson, Tostared, har avgått i år och Ulf Arnell från Hyssna har nyvalts som ledamot.

Monika Moberg Kilefors

Hästabräckan i Hemsjö

Trafikverket håller äntligen på att fullborda den sista delen av motorvägen mellan Göteborg och Alingsås. Det gäller sträckan Tollered – Hemsjö, och det kanske inte är så märkligt att man lämnade den svåraste sträckan till sist.

”Kungsvägen” mellan Stockholm och Göteborg har alltid här haft en av sina svåraste stigningar, framför allt för hästfororna. Antingen lassen skulle upp eller ned, var det en sådan pärs, att backen fick namnet Hästabräckan. Det är såväl en rejäl höjdskillnad, som trångt om plats mellan de branta bergen och sjön Sävelången.

Överfall på danskarna

Å andra sidan var det en perfekt plats för svenskarna att överfalla de danska trupperna. Man kunde förskansa sig ovanför vägen och bygga finurliga trädfällor. Såväl under Nordiska sjuårskriget 1563–70, som under Kalmarkriget 1612 drog man på så sätt nytta av det trånga passet.

För att slippa denna mardröm för hästarna, byggde man en ny väg till Göteborg 1844–46 på andra sidan Sävelången mellan Norsesund och Stenkullen, kanske lite längre men utan besvärliga backar. Men glädjen och lättningen blev oväntat kort, ty redan 1855 började stambanan byggas och den kände järnvägsbyggaren Nils Ericsson hade en sådan auktoritet, att han kunde driva igenom att använda denna nya väg till banvall i stället.

Uppsnappat

Amnehärads Hembygdsförening

På hemsidan ser vi att föreningen i början av oktober visar Bertil Svenssons film Glada original 2, där Kolar-Frida visas och man får uppleva mystiken kring kolmian bland många original.

Bjärke Hembygdsförening

På föreningens hemsida finns en ”butik” med filmer och böcker. Man kan köpa DVD-filmer för 100 kr per styck som exempelvis Året runt på Bergsgården på 1960-talet eller Nostalgin flödar i Bjärke.

Kontakta Börje Gustavsson, se Bjärke Hembygdssförenings hemsida.

Monika Moberg Kilefors

Hästabräckan i Hemsjö. Rampen är så välbyggd att den är likadan efter 160 år. Foto: © Håkan Kumler.

Den fantastiska vägrampen

Så var man tillbaka till Hästabräckan igen efter några få år. Det var dock inte gratis, utan Nils Ericsson fick staten att betala ofantligt många dagsverken för att uppföra en kallmurad vägbank så att slutningen mot Hemsjö blev underlättad. Den väldiga muren som är intakt än idag, är 5-6 meter hög, minst lika bred och 300-400 meter lång.

Rampen är så välbyggd att den är likadan efter mer än 160 år. Vill man besöka den, kan man köra längs Kärrbogärdevägen från Ingared, och sedan gå ett par hundra meter nära sjökanten mot sydväst. Under motorvägsbygget kan vissa vägar vara förändrade.

Erik Fristedt

Långareds Hembygdssförening

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar **160 kr** för sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (exempelvis till hela styrelsen) är priset 140 kr per prenumeration.

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Glöm inte att ange namn och adress.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdssförbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50.

bostad 070-313 65 60.

E-postadress: kansli@vhbf.se

Kontorstid: torsdagar 9–15.

006 med rätt att älska

Tidningsskvalver.
Naturligtvis missade stockholmarna inte dramatiken. En av den tidens tidningsbilder.

**Alla känner till agent 007, James Bond, med rätt att döda, men hur många minns agent 006, Magdalena Rudenschöld, med rätt att älska? Ja, möjligen några i trakten av Kroppfjäll ut-
anför Gullspång, men annars?**

Ändå var hon ett hemligt vapen i den stora striden efter mordet på Gustav III. En mycket förvirrad strid som ibland verkade handla om kungens makt, men det handlade förstås om adelns inflytande. Kung Gustav skrev nämligen ett dokument som ledde till hans död. Han ansåg att rikets högsta tjänster skulle tillfalla dem som var mest lämpade, inte som förr den som tillhörde en gammal adelssläkt oavsett hur korkad han än var. Detta kunde adeln förstås inte acceptera.

En trevligare bild
på Magdalena
Rudenschöld.

Ung och vacker

Magdalena Rudenschöld var en ung och vacker hovfröken som charmade alla, inte minst kungens bror hertig Karl. Men han lockades av alla kvinnor, det visste landshövdingen Claes Julius Ekeberg som bytt den prestigefulla posten som landshövding i Uppsala mot Mariestad för där kom hans fru Brita längre från hertigen. Själv hade Magdalena bara ögon för Mauritz Armfelt, även när han för karriären skulle gifte sig med en annan och inte sällan bedrog båda.

Allt var idyll tills kungen mördades. Kronprinsen var ung och hertig Karl tog officiellt över men egentligen styrdes landet av män som ville återställa adelns inflytande. Kung Gustavs favorit Armfelt sändes utomlands och även andra som stått vid kungens sida föstes undan.

Det var där Magdalena skulle bli ett hemligt vapen. Hon skulle förföra hertigen, vilket inte var svårt, och när han var som mest mottaglig övertala honom att sparka sina mest aggressiva medhjälpare så att det gamla gardet fick en chans igen.

Farliga brev

Men Magdalena blev en besvikelse. Hon hade hertigen i sin hand men att konspirera med honom i sängen vägrade hon även om Armfelt skulle få komma tillbaka till Sverige.

När den flitiga hemliga polisen fann en rad dokument som avslöjade att Armfelt skrivit upproriska brev till sin Magdalena greps hon och sattes på spinnhuset. Armfelt fick man inte tag på så Magdalena fick bli syndabock. Att avrätta henne vågade man inte, hon var alltför populär.

Hon släpptes ganska snart, men hennes tid var förbi. En tid försörjde hon sig som guvernant för sin brors barn på Kroppfjäll nära Gullspång och där lämnade hon romantiska spår. Suckarnas allé, Tårarnas bäck och andra platser, där hon drömt om svunnen lycka, blev turistmål.

Det fanns en romantisk glans kring allt, men vid det laget var nog Magdalena gammal och trött. Inte minst ensam och fattig. Att hon konspirerat mot rikets regent var det ingen som brydde sig om, men det påstods att hon i desperation över att Mauritz inte ville träffa henne skulle prasslat med betjänten.

Sådant kunde societeten inte acceptera.

Hans Menzing

Evert Högabo, författare och folklivsskildrare från Hålanda

På hemsidan för hembygdsföreningar, www.hembygd.se, i vilken min hembygd Hålanda finns med, kan man inte undgå namnet Evert Högabo. Där finns en hel mängd folklivsberättelser, skrivna av just Högabo. Samtidigt drar jag mig till minnes hösten 1972, när Evert Högabo, kom ut med sin bok om Hålanda socken. Sådan spänning, så mycken förväntan och med vilken iver vi alla hålandabor väntade på den stora dagen. Minns när Högabo en gång besökte sin hemkyrka i Hålanda hur alla församlingsbor flockades kring honom och undrade ”när blir boken klar?”

Så kom den då, äntligen, lästes och lästes omigen till dess bladen nästan ramlade loss.

Välkänd i Hålanda

Evert Högabo var en välkänd personlighet i Hålanda socken. Han föddes år 1917 som Evert Karlsson på en gård i Höga, inte långt från Hålanda kyrka. Hans far hette Otto och modern Ellen. Högabo blev i vuxen ålder kapten på LV6 och bodde i Göteborg, senare flyttade han till Arvika. År 1972 utkom Högabos livsverk Hålanda Sockenbok – En historisk skildring över en liten västgötasocken. I förordet skriver Högabo: ”När denna sockens skildring nu äntligen föreligger i tryck, är det mer än ett trettioårigt forskarbete, som ligger till grund...”

Vad innehåller boken? Först lite historielektioner kring Hålanda. Därefter blandas olika avsnitt så som Vägar och stigar, Boningarna, där de allra flesta hus inom socknen finns, med brukare och storlek. Den delen i boken kring boningar och dess brukare, har använts som uppslagsbok för släktforskning kring Hålanda, så detaljrikt är detta material.

Erfarenhet av kyrkolivet

Efter gårdsbeskrivningar kommer Högabo in på sina verkliga hemmamarker, Hålanda kyrka och församling. Med sin uppväxt alldeles intill kyrkan kunde Evert inte undgå att både få egen erfarenhet av kyrkolivet och känna till alla seder kring Hålandas i dåtiden viktigaste samlingspunkt, kyrkan. Här finns också utrymme för forskning, kyrkans alla män och kvinnor, präster såväl som vaktmästare, är uppräknade, med årtal därtill. Vidare i boken avhandlas byskolorna, också det på Everts hemmaplan.

Så hamnar Högabo i Liveredsbygden, men där är han mindre hemmastadd, det märks. Evert Högabo

växte upp i södra delen av Hålanda socken. Livered med omnejd är ett helt annat område än böndernas by i södra Hålanda, även om det är samma socken, det går inte att komma ifrån. Dock, gör Högabo ett godkänt inlägg när han beskriver ”Rätten”, dvs dagsverken på Livereds herrgård.

Slutdelen i boken är den mest läsvärda, nämligen folklivsberättelser från Hålanda socken.

”Gubba gjorde så att på sommern klädde de av sig nakna vid en sjö. Kläderna la dom i en myrstack ... Myrerna tog kål på varenda lus... Männas di bada...” berättat av Carl Johan Andersson, Höga.

”... där som lyktgubben lyste för jämt, skulle vara nergravet pengar eller silver...” Kristina Pettersson, Höga.

Människoöden finns också – Kaffe-Kalle, Fagerlund och förstas den i bygden välkände luffaren Tralur har sin plats i Hålanda sockenbok. Hantverkare, snickare och Albönder är också dokumenterade. Samt övrig utkomst, där min farfar som mjölnare i Getås Kvarn också fått ett litet instick. Liksom den numera välkända berättelsen om mordet i Getås Kvarn (före farfars tid i kvarnen), vilken Högabo berättat med så stor inlevelse att denna sorgliga historia levt vidare och numera är välkänd långt utanför socknens gränser!

Viljan att berätta överväger

Det som ovan antyddes kring norr och söder i Hålanda blir i sin helhet den enda lite avvikande punkten för Högabos bokprestation. Känslan är tydlig, att avsnitten om Livered är skrivna av en person utan kännedom om insidan, även om sagesmän hänvisas till, eller kanske just därför. En återgivning kan aldrig bli perfekt utan förtrogenhet med det skrivna. Men det som överväger är Högabos vilja att berätta. Eftersom boken trycktes på 70-talet fanns inte den moderna fototekniken, därav ingår enbart ett mindre antal foton, mest tagna av Högabo själv. Inte heller det skämmer bokens höga kvalitet, tvärtom, texten är så innehållsrik, att den ej behöver fyllas ut med foton. Hålanda Sockenbok är och förblir en klassiker i socknen.

Evert Högabo avled år 2015, 98 år gammal. Men den forne hålandabon har fått en renässans av sitt författarskap i moderna medier. Att gå in på internet och ta del av folklöre, berättelser och skildringar skrivna av Högabo, upptecknade av f d hembygdsordföranden i Hålanda, Christer Damm, är en läsoplevelse, som kan

rekommenderas! Vi, som var med redan 1972, upptäcker att Högabos berättarkonst betydligt utvecklats. Det som förut var ”skollärmässig” visar på äldre dar en mer mogen författare. Nu har Högabo helt kommit ifrån snäva faktabeskrivningar och använder sina egna minnen, kryddade med en nypa fantasi, vilket ger en friare framtoning. Det måste ses som en lysande idé av Hålanda Hembygdsförening att låta Högabo få en plats i moderna medier för att på så vis föra folkklivsskildringar från Hålanda vidare.

Gå gärna in på hemsidan Hembygd, där återfinns skildringar, tecknade under början av 2000-talet, av Högabos hand. Berättelserna är läsvärda även för en icke hålandabo!

Lästips – Julgran på graven, Lelle-Kalle, Livsfarliga transporter, Husförhör i Hålanda kyrka... eller varför inte från Risveden, Johan Hansson Risvedens trapper!

*Inga Emanuelsson
Nygård, Lilla Edet*

Humle – en kulturväxt

Humle har en lång historia, som nyttoväxt och har många sådana värdefulla egenskaper. Den har använts både till medicinalväxt och till textil med sina långa fibrer, men främst är det till en viktig ingrediens i öl. Humlen ger ölet dess beska smak och friskhet.

På 1600 – och 1700 talet var det lagstadgat att det skulle odlas humle på varje gård. På denna tid, fanns det bortåt 1 miljon långa humlestöror, upp till 5 – 8 meter långa.

Fram till 1860-talet sträckte sig denna lag. Flertal humlesorter ingår i programmet för odlad mångfald POM, som bedrivs av Sveriges lantbruksuniversitet, för att bättre bevara och nyttja våra kulturväxter. Programmet arbetar bl a med att inventera, samla in och

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Humlestöror i Jonsereds Trädgårdar..
Foto: © Ingrid Zackrisson.

bevara kulturväxter och deras vilda släktingar samt utbilda och öka användningen av dem.

Humlen är mycket hårdig och går bra att odla långt upp i Norrland. Den trivs bäst i djupt bearbetad och näringsrik jord och kan växa upp till 20–30 cm bara på en dag. Vid ölbrygning används endast honplantans kottar, för bästa smakupplevelsen.

Vid ett besök på Carl von Linnés gård Råshult i Småland, idag ett kulturlandskap, kan man bl a se Örtagården med många 7–8 meter höga störor fyllda med uppväxt humle.

Torkade humlekottar användes också som medicinalväxt, lades i ett litet örngott under huvudkudden eller kokades det te på humlekottarna, då det skulle främja till god sömn enligt gammal sägen.

Ingrid Zackrisson

Ståttlig dahlia kallad Dannebrogen. Denna växer i Ingrids trädgård.
Foto: © Ingrid Zackrisson.

Giftig men nyttig

Trots att bolmörten är giftig, ful och illaluktande så var den vanlig förr vid gårdarna. Det berodde förstås på att den användes flitigt av medicinska skäl. Den skulle på olika sätt hjälpa mot sinnessjukdom, ösprång och tandvärk, för att nämna några åkommor. Men den ansågs också kunna fungera som kärleksdryck. I kulturtidningen Mimers brunn berättar Anna-Lena Gerdin om bolmörten och en rad andra spännande växter i en artikel om arkeologi och jordprover.

I tidningen, som ges ut i Vara, kan man också läsa om ånglok på Mölnlycke station, barnamorden i Vese-ne, nya Klostersjön i Varnhem och industriminnen från Fritsla. Vi får också lära oss att Västergötland aldrig varit ett lydrike, vare sig under Danmark eller andra maktcentra.

Hans Menzing

Bolmörten är giftig men flitigt använd som medicin.
Foto: © Hans Menzing

Byggnadsvårds- pris till Bjurbäck

Bjurbäcks Hembygdsförening, här representerad av ordföranden Bengt-Göran Ferm och sekreteraren Kurt Gustafsson, tog emot hembygdsförbundets nyinstiftade Byggnadsvårdspris av förbundsordförande Lena Gustafsson (utanför bild).

Vid utdelningen av utmärkelser i Västergötlands museum den 26 augusti mottog Bjurbäcks Hembygdsförening det av förbundet nyinstiftade Byggnadsvårdspriset.

Motivering:

Bjurbäcks Hembygdsförening har under lång tid förvaltat och på senare tid ägt byggnadsmindet Bönareds före detta komministerboställe med omgivande miljö.

Under de senaste åren har en omfattande restaurering skett, sakkunnigt och hantverksmässigt utförd av välrenommerad hantverkare med högt ställda ambitioner. Komministerbostället med ett flertal byggnader och det varsamma omhändertagandet av hela den oerhördt värdefulla och länsintressanta kulturmiljön, kopplat till kyrkan över tid, har på ett grundligt sätt dokumenterats i olika rapporter.

Den lyckade samverkan som kommit till stånd med ett flertal intressenter, såsom kommun, länsmuseum och länsstyrelse utifrån hembygdsföreningens behov, resulterade i en beviljad EU-ansökan, vilket möjliggjort en mycket lyckad restaurering av kulturmiljön till 1920-talets utseende.

Nu kan besökaren avnjuta välsmakande jordgubbs-tårta, en tradition och i sig ett immateriellt kulturarv sedan 1985, i en välkomnande och intressant kulturmiljö

Västergötlands Hembygdsförbund

Bara soliga leenden på Barnens dag på Haraberget i Herrljunga

Nedanför scenen var uppslutningen total, då Pippi Långstrump framträdde. Foto: © Svante Eriksson.

Pippi Långstrump (Elsa Backenfall) med Herr Nilsson i famnen och pappa Efraim (Peter Backenfall) hälsade på besökarna. Foto: © Monica Nyvall.

Vem har tagit Pippis guldpengar?

Att Pippi skulle komma på besök lockade många att samlas framför scenen. Födelsedagskalaset hotade att bli inställt då Pippis guldpengar hade stulits ur kappsäcken. Då Pippis pappa anlände från Kurrekurreduktion anordnades en skattjakt över hela hembygdsparken som fick ett lyckligt slut. För de återfunna guldmynnten kunde barnen lösa i en portion glass (och behålla guld(choklad)myntet!) samt fira Pippis födelsedag.

Vad hon fick? En liten apa direkt från Söderhavet som döptes till det föga otippade namnet Herr Nilsson. En nöjd hembygdsförening kunde summera dagen med att konstatera att Pippi är välkommen tillbaka för att hälsa på det skygga Harabergstrollet Trolle. Nästa år kommer det kanske att finnas en Barnens ladugård, fler roliga aktiviteter på Trollstigen och ännu mera glass!

*Peter Backenfall
Herrljunga Hembygdsförening*

Känner du igen ramsan?

Jag har länge funderat över en Västgötaramsa, som är oförklarlig för mig. Kan någon av er läsare förklara denna ramsa? Hör gärna av er till redaktionen.

När en av mina rektorskollegor fick höra att jag var från Loo, kom hon ihåg en gammal ramsa med ortnamn från Västergötland som hon hade hört av en biologilärare när hon gick i skola i Skara på 1960-talet.

Den lyder:

**Öttum – Glöttum – Vinköl – Vånga
– Skara – Vara – Loo**

Alla orterna utom Loo ligger ju centralt i Skaraborg, men hur kan Loo hänga ihop med dem, och vad kan det handla om?

Det vore väldigt roligt om någon av läsarna kan förklara det hela.

*Erik Fristedt
Långareds Hembygdsförening*

Rotepärmar i Sventorp-Forsby – bygdens bildrika kulturarv

En augustisöndag inbjöd Sventorp-Forsby Hembygdsförening till en hembygdsgård utanför Montörsgården. Tipspromenad, kaffeserivering, lotterier och framträdande av musikgruppen Knaverfolket. Marknadsstånd och utställning av bland annat smide och hemvävt. Daltorps och Forsby rotar var arrangörer.

Hembygdsgård 2021. Utanför arkivet fanns tillfälle att titta i rotepärmarna med mängder av bilder med texter från förr. Samuel Svarén söker efter släktbilder i Björstorpspärmen.
Foto: © Monika Moberg Kilefors

I föreningens arkiv finns sju stora hembygdspärmar, en för varje rote. Därtill finns en föreningspärm och en allmän pärm. Under hembygdsgården kunde intresserade besöka förrummet till arkivet för att titta i pärmarna.

Sventorp-Forsby Hembygdsförening bildades 1976. Under 1977 tecknades avtal för att hyra Montörsgården som hembygdsgård. Huset är det äldsta i Björstorp.

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Bildutställning 1981. I Sventorps bygdegård ses här Walter Önerbrandt till höger och Peter Hermansson till vänster.
Foto: © Monika Moberg Kilefors

torps by och flyttades till sin nuvarande plats i slutet av 1850-talet. Den har ett stort kulturellt värde för bygden. Upprustning av Montörsgården, som den kallas efter framlidne ägaren och elmontören Gustaf Andersson, påbörjades. Senare har gården inköpts av föreningen.

Fotokommitté

I slutet av 1970-talet utsågs en rad olika kommittéer. Den första fotokommittén bestod av Magnus Thorsén, Evert Gustafsson, Valter Önerbrandt, Ingegärd Petersson och Henrik Björk och de genomförde en stor kulturgärning under många år. De började med att samla in 500 äldre foton och skapade ett fotoalbum för varje rote. Foton med mera kostar pengar så roteombuden fick i uppdrag att samla in gåvor från medlemmarna och samtidigt deras namnteckningar. Det blev 708 namnteckningar, som finns arkiverade, och en hel del pengar. 1981 var det en stor fotoutställning i Sventorps bygdegård.

Från mars 1997 till mars 1998 dokumenterade Magnus Thorsén och Rolf Johansson livet i Sventorp och Forsby i helg och söcken, med videokamera. Ett arbete som resulterade i 15 dokumentärfilmer och med en speltid på åtta timmar. Magnus och Rolf fick kommunens kulturpris 1998 för sina filmer – Människor och händelser i Sventorp-Forsby under ett år.

Monika Moberg Kilefors

Vad är tid?

Det sägs att tid är pengar. Jag håller inte riktigt med om detta. Tiden har inget slut. Det kommer hela tiden nya sekunder farande, och vad vi vet kommer det att göra så i all framtid. Detta stämmer inte alls när det gäller pengar. De tar ganska fort slut. Det är vad vi gör med den tid vi får som är avgörande. Nu under covid-tider då mycket inom hembygdsrörelsen har stannat upp. Inga midsommarfester, ingen hembygdsdag, inga föredragskvällar. Listan kan göras hur lång som helst. Det har känts tråkigt, enformigt och innehållslöst. Men tiden kommer fortfarande med nya sekunder. Jag har valt att använda en del av dem till arkivarbete.

Under det gångna året har jag roat mig med att bringa lite ordning i våra dokument och bilder. Här är resultatet färdigt för leverans till föreningsarkivet i

Sydvästra Götaland. Ett mycket omfattande personarkiv, mängder med material som använts då författarna skrivit om vildmarken Risveden. Fyra gårdsarkiv, med två fotoalbum. Alla foton är avfotograferade, och de som har något slags information har vi lagt in i föreningens fotosamling. Från att ursprungligen ha varit på lite över 600 bilder, är den nu på cirka 2200 st.

Allt material i arkivkartongerna är genomgången och registrerat. Det ligger en förteckning i varje kartong med dess innehåll. Arkivet får i samband med inlämnandet även en CD-skiva med förteckningarna i digital form. Detta underlättar deras arbete. När allt är klart kommer materialet att vara sökbart i NAD, Nationell Arkiv Databas, så att vem som helst i världen kan söka information och få besked om att det finns här i arkivet.

På detta sätt tycker jag att jag har förvaltat en del av sekunderna på ett vettigt sätt. De har verkligen sparats för framtiden.

*Bernt Johansson
Skepplanda Hembygdsförening*

Bildtext: 12 arkivkartonger som står på några skivor, där det ligger ett antal kartor i press, för att kunna arkiveras på rätt sätt. De levererades till oss som rullar, men är nu ganska plana. I bakgrunden ligger en kartbok, två fotoalbum och två pärmar med berättelser. Detta skall vi behålla hos oss, så att de som är intresserade kan bläddra och studera utan att behöva åka till arkivet. Foto: Bernt Johansson

Forskning för oss alla

I en snart 40-årig bok om arkeologin och hembygdsrörelsen, Forntidsminnen, skriver arkeologen Göran Burenhult om hur viktigt det är att resultaten av arkeologisk forskning presenteras så att allmänheten lätt kan ta till sig texterna. Burenhult berättar att han tog upp problemet i en insändare tio år tidigare, men utan märkbara resultat.

Sedan den insändaren har det gått nästan 50 år, men frågan är om det hänt så mycket. Det grävs och forskas i våra bygder, och det skrivs förstås mycket bra rapporter som förmodligen går att få del av via närmaste museum.

Mycket bra, men ofta är nog texterna mer avsedda för andra forskare än för oss historieintresserade hembygdsfolk. Och för att hitta dem måste man känna till dem.

Det är där vi kan göra en insats. Forskarna vill naturligtvis att intresserad allmänhet skall få del av deras rön, så om vi stöter på och visar dem lämpliga sätt att

sprida populära texter så ger de flesta sig säkert tid för att få ut kunskapen.

Via Västgötabygden kan många nås. Lokala hembygdstidningar och lokala dagstidningar är en annan väg. Ibland kan säkert också lokalradion, eller rentav lokal TV, vara intresserade.

Detta är inte bara bra för oss historieintresserade, det är bra för forskarna också. Många fantastiska upptäckter bygger ju på något fynd som gjorts av en historieintresserad person i bygden. Så forskarna behöver oss.

Hans Menzing

En observant bonde upptäckte Fröslunda-sköldarna som idag kan ses på Västergötlands museum i Skara. Foto: © Hans Menzing.

Drack kaffet på toaletten

– Tror damerna måne att Penta är en välgörenhetsinrättning? Hur skulle det se ut om fruntimmer skulle ha lika höga löner som karlarna?

Detta argument mötte de kvinnliga anställda vid Volvo Penta i Skövde när de försökte diskutera de väldigt låga lönerna för kvinnliga skrivbiträden. Det berättar redaktören för Västgötabygden, Monika Moberg Kilefors i den intressanta lilla skriften *Vi drack vårt kaffe på toaletten* (redaktör Andreas Nilsson, förlag: Premiss).

Smög med kaffet

Även bokens titel är lånad från Monika, som kan berätta mer om de snäva villkoren för skrivande personal i slutet av 50-talet. Att koppla av med en kopp kaffe på arbetsplatsen gick inte för sig. När längtan efter kaffe blev för stor så smög man in på damtoaletten med termosen och tog en kopp och en gurksmörgås. Man gick in en och en för att inte upptäckas.

Vid adventstid piffade man upp det lite med en julduk i den djupa fönstersmygen tillsammans med ett levande ljus. Då myste man.

Låga löner

Denna läsvärda bok består av en rad intervjuer med människor om deras arbetsvillkor förr och nu. Mest förr. Och de inslagen är ju roligast att läsa, det har ju faktiskt hänt mycket sedan 50-talet. Och alla vi som är lite äldre känner igen oss. Jag var karl, men hade oerhört låg lön, kvinnorna hade det ännu värre.

Uppsnappat

Fritidspedagog Årets Skulptorpare

Ulf Johansson fick motta utmärkelsen som Årets Skulptorpare 2020 i samband med att Skulptorps Hembygdsförening höll sitt årsmöte utomhus i Fornbyn i Skulptorp i sommar. Detta har vi läst i SLA.

Ulf har arbetat som fritidspedagog i 30 år vid Svärtagårdsskolan. Hembygdsföreningen har utsett Årets Skulptorpare i ett tjugotal år. Ett sätt för hembygdsföreningen att visa uppskattning för skolans medarbetare.

Monika Moberg Kilefors

Lönen räckte till ett litet rum med en kokplatta och det mest nödortfuga, berättar Monika Moberg Kilefors. © Foto: Lennart Moberg

Här finns en rad nu försvunna yrken som hemsömerska, pärlfiskare, kontorsmaskinsmekaniker, resemannekäng, fjärdingsman, spritkassörska, utlandstelefonist, tidningskolportör, stationsskrivare och småbrukare.

Rensa tistlar

Allt beskrivs mycket personligt och ofta färgstarkt. Som när Sonia Sigvardsson, nu i Stockholm, beskriver tillvaron som barn på en småbrukares gård:

–Värst var det att rensa bort tistlar från en havreåker och att leta rätt på korna när det var åskväder.

En bok som ger minnen om en helt annan tid trots att det inte är så länge sedan.

Hans Menzing

Vad väger en kubikmeter snö?

30-400 kg beroende på om den packats eller dragit till sig fukt. Snön påfrestar takkonstruktionen vilket kan leda till att taket brister. Vem ansvarar över att taken röjs från snö på er hembygds gård?

Fler tips och råd:
hembygd.se/forsakring

Ragnar Arvidsson med föreningens nya ek-klubba. Foto: @ Robert Ekman

Fin gåva vid årsmöte i Vårgårda

Ca 35 personer mötte upp när hembygdsgeningsen i Vårgårda hade sitt årsmöte vid Hembygdsplass i Tumberg den 7 juli 2021. Allan Andersson återvaldes enligt valberedningens förslag till föreningens ordförande för verksamhetsåret 2021

I samband med sista punkten på dagordningen berättade årsmötets ordförande Ragnar Arvidsson en liten anekdot. Omkring 1925 hittades en ekstock i Säveån. En person fraktade sedan ekstocken till en lada i Siene socken. Ragnar tog därefter vid ett tillfälle för cirka 50 år sedan hand om den gamla ekbiten och frågade då modellsnickare Karl-Gerhard Ekman på Armaturfabriken om han kunde göra en föreningsklubba av denna ekbit. Resultatet blev lyckat enligt fotot ovan.

Ragnar Arvidsson överraskade alla på sista punkten på dagordningen genom att skänka den fina ek-klubban till Vårgårda Hembygdsgeningsen.

Efter årsmötet serverades korv med bröd samt kaffe och kaka. Deltagarna kunde fortsätta att njuta av sommarkvällen vid det härliga arrangemanget utomhus.

*Robert Ekman
Vårgårda*

Ingvar Kronhamn, NAV och Eva Mann, kanslist hos såväl VBHF som NAV. Foto: © Monika Moberg Kilefors.

NAV och VBHF på mässa i Skara

Den 11 september anordnade Skara Gille, hembygdsgeningsen, NAV och Västergötlands museum en hantverksmässa i Fornbyn. Trots väder med strilande regn så droppade även många besökare in på denna mässa.

NAV – industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst – och hembygdsgeningsen samsades i ett tält med tak. Ingvar Kronhamn, NAV, var flitig med att dela ut NAV-kataloger och Västgötabygden. I Västra Götaland finns fler än 150 arbetslivsmuseer, där man levandegör historien med hjälp av maskiner, hantverk och flera hundra år gamla metoder. I NAV-katalogen finns mängder av utflyktstips för hela familjen. Den finns även på www.navivast.se

Prenumerationskampanj

Västgötabygden kostar 160 kr per år för prenumeranter. I Skara delades tidningar ut med ett erbjudande för nr 5 och 6 av tidningen 2021 plus hela nästa år för enbart 160 kr. Eva Mann är Västergötlands Hembygdsgeningsens kanslist, och hon arbetar även för NAV.

Kaffe och varm korv serverades av Skara Gille. Ulrika Eriksson, museipedagog hos Västergötlands museum, föreläste om lin i Missionskyrkan i Fornbyn. Tomas Landahl sjöng visor av Mats Ljung, för att nämna något av allt det som hände i Fornbyn.

Vi hoppas kunna återkomma med en artikel om lin i ett kommande nummer.

Monika Moberg Kilefors

Årsmöte i Ljungsarp

På grund av coronapandemin har föreningen inte kunnat ha något fysiskt årsmöte förrän i slutet av juli. Då träffades knappt 20 medlemmar i Hembygdsgården Björstorp.

Ordföranden Laila Andersson inledde med parentation över tre medlemmar som avlidit under förra året. Därefter öppnade hon mötet med att tala om hur anorlunda 2020 blev. Ett år som vi kommer att minnas länge pga pandemin. Hembygdsföreningen kunde endast genomföra ett fåtal samlingar, nämligen städning av vägkanter runt Ljungsarp, byavandring, midsommargudstjänst och kyrkogårdsvandring. Allt utomhus och med ett fåtal deltagare, allt övrigt som var planerat fick ställas in.

Årsmötet fortsatte med sedvanliga val och förhandlingar. Styrelsen blev omvald i sin helhet och består av ordförande Laila Andersson, vice ordförande Ulla Andersson, sekreterare Ingemar Rudholm, kassör Aina Svenningsson och övriga ledamöter Jan Johansson och Hans Persson.

En spontan applåd uppkom och ett tack framfördes till Jan Johansson för hans arbete med att samla in pantamera-burkar. Ordföranden avslutade mötet med att tacka alla medlemmar för det gångna året. Därefter bjöd föreningen på kaffe och smörgåsar, som avnjöts i god gemenskap.

*Laila Andersson
Ljungsarps Hembygdsförening*

Gunvor Lundgren, Ann-Mari Gustavsson och Vivan Skattberg trivdes gott på årsmötet. Foto: Privat.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Våring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0730-23 11 50. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,
tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

Ingrid Zackrisson, Kullavägen 59, 519 95 Tostared.
070-496 05 59. E-post: ingridzackrisson59@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Skribenter, knutna till redaktionen

Hans Menzing, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Gustafsson,

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lena.sodraharene@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0702-67 59 75.

E-post: benke.ferm@gmail.com.

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara, tel 070-591 24 55.

E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-

förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**

Lite av det som finns på insidorna ...

U
t
m
ä
r
k
e
l
s
e
r

Musikgruppen Duo Self – Frida Andersson och Michael Eriksson – inledde utmärkelsedagen i augusti i Skara. Läs mer på sid 9. Foto: @ M Moberg Kilefors.

Årets Hembygdsförening finns i Gudhem. Ordföranden i Gudhemsbygdens Hembygdsförening Britt-Maria Johannesson och redaktören för Gudhems-Axet Lars-Erik Kullenwall visar upp föreningens årskrift. Läs mer om dem och föreningen på sidan 5. Foto: @ Monika Moberg Kilefors.

Kulturarvsdag i Västra Tunhem: Th Stig Knutsson i samspråk med Hans Gustavsson om metoden för framställning av tjära och dess framtidsutsikter. Läs mer på sidan 20. Foto: © Kerstin R Andersson.

Höstagille i Götene. Dan Poucette hade korvgrytan i gång hela dagen. Läs mer på sidan 8. Foto: © Jael Jansdotter.